

סדר הקרבת קרבן פסח

מצוה על הבעלים לשחוט, ואפשר לעשות שליח, ואם לא עשה שליח אינו מעכב. אחר שפיכת הדם על קיר המזבח, יש לבדוק הריאה. הבעלים מפשיטים כל העור, מתחיל מרגליו, לרש"י [שבת קלג:] מפשיט עד החזה, ומוציא האימורים, ולרמב"ם קודם מפשיט כולו, ואח"כ מוציא האימורים. וממחה את קרביו להוציא כל הפרש [וזהו סדר הריב"ן, וכ"כ היעב"ץ, אבל במתני' וירוש' ורמב"ם הסדר קודם ממחה הקרבים, ושוב מוציא האימורים להקטיר, שלא יוציא האימורים מזבח מנוול]. במשך השחיטה וההקרבה הלויים קוראים ההלל, ולרש"י גם כל הכתות קוראים הלל.

אח"כ יצאו בשמחה לצלות פסחיהן. צריכים מליארדי תנורים, דאין צולין ב' פסחים כאחת מפני התערובת. וכל אחד לוקח בערך שעה.

צלי אש

מצוה לצלות הפסח, ואינו נאכל נא או מבושל כי אם צלי אש. ובספר בד קודש [ח"ג ס' יב] האריך דין צלי אש הוא כדי שיקרא עליו שם בשר פסח, והביא הרבה ראיות לזה, דברי התוס' ביצה כז: עיי"ש, ועוד גירסת הגר"א בספרי דה"א דאם צלה הבשר שלא לשמה שתיפסל ת"ל וזבחת. וצריך ביאור וכי צריך פסוק שהניקור אינו מעכב אם הוא שלא לשמה, הלא אם הוא רק אופן הכשרו לאכילה, מאי ס"ד. וכן תי' קושיות תוס' על מתני' ואינו נאכל אלא צלי, למה לא נאמר ואינו נאכל אלא על מצות ומרורים, אלא ודאי אין המשנה מונה אלא החילוקים בעצם הקרבן, דנעשה קרבן פסח רק ע"י צליה. והוסיף דלפ"ז אפשר דאם נחלה אחר שהקריב פסחו, ואינו יכול לאכלו, מ"מ יש מצוה לצלותו, דזה נותן עליו שם פסח. [ולפי הזה"ק מובן מאד, דאיתא שם רזא דא לאעברא זוהמא מקמי ברית קדישא ולהתנאה בההוא ריחא דנדיף טוי נור, ועל דא לא איתא אלא על שבעא עכ"ל ופי' הגר"א ולהתנאה בההוא ריחא ר"ל לקיטת הניצוצות משום כמו בסוד הקרבן ריח ניחוחי, וסוד פיטום הקטורת, ולכן דוקא צלי אש ולא מבושל ולא נא כדי ליהנות בריח כמש"ו ולא מן האכילה רק מהריח דבר שהנשמה נהנה ממנו, וז"ש ועל דא וכו' ר"ל שלא ליהנות מהאכילה].

שלם

מצוה לצלות הפסח שלם כדכתיב ראשו על כרעיו ועל קרבו, וכדתיניא בתוספתא [פ"ה ה"י], ומבואר בגמ' עד' דמצוה לעשותו מקולס. ובגמ' עה' הביאו הברייתא בלשון אחר חתכו ונתנו ע"ג גחלים וכו', ותוס' עד' הביאו ראייה משם דהמצוה הוא רק לכתחילה ובדיעבד אינו מעכב. וכן לשון הרמב"ם [פ"ה ה"א] ואם חתכו חתיכות חתיכות כשר ובלבד שלא יחסר אבר. אמנם תוס' דייקו מרש"י שפי' חתכו שלא הבדילו לגמרי, דס"ל לרש"י דדין שלם מעכב, וכ"כ המאירי דאם אינו שלם לא קיים מצות אכילת פסח. ובתוספתא רצה מנתחו ומניחו אבר אבר ע"ג גחלים [בחסדי דוד פי' כרש"י דאינו מבדילו לגמרי, ולהכי מותר לכתחילה, ובמנחת יצחק פי' דלא מצא שפוד ארוך או תנור גדולה, ושעה"ד כדיעבד דמי, וכ"פ בחז"י].

כתיב ראשו על כרעיו ועל קרבו, ונחלקו התנאים, לדעת ריה"ג מחזיר לתוכו הבני מעים לאחר הדחתן, ופירש"י הטעם משום דצריך לצלותו שלם, וזהו פי' על ראשו ועל קרבו. ור"ע חולק דכמין בישול הוא זה, אלא תולה חוצה לו.

מ"מ בראש השפוד אצל פי הבהמה למטה, וי"א למעלה על בית נקובתו, וי"א זה בצד זה על שני שפודין. ופסק הרמב"ם כר"ע. ומשמע דלא הוי בישול ממש, ופי' המאירי משום דנראה כנותן בקדרה. ובירושלמי מבואר דס"ל לר"ע דלא הוי צלי אש כיון דדבר מפסיק בין האש לכרעים וקרביים. ולפ"ז לאחר שנצלה כל צרכו מותר להכניסו לפניו, דתו לו מפסיל משום צלי מחמת ד"א. ובדעת ריה"ג איכא ב' לשונות, א' כירך עבה עביד לה ריה"ג, ב' גזיה"כ דכתיב ראשו על כרעיו, ולפי ריה"ג על פי' ממש ולא בסמוך. ואיכא שם ג' נפ"מ, אם חתך בשר אחר והכניס לתוכו, אם צלה בגדי הכרעים בגדי של חולין, וכן אם צלה בתוך קדירה באופן שאינו נוגע בדופני הקדירה, דלמ"ד דגזיה"כ הוא, אין צריך שהכרעים ובני מעיים יראו האש ממש.

והנה בסוגיא מא' מדברי רש"י משמע דלדעת רבנן צלי קדר מותר לכתחילה [והרמב"ם פסק דצלי קדר אסור, והמפרשים האריכו בזה], ותוס' שם כתב דודאי אסור דהוי צלי מחמת ד"א, אלא הכוונה דאינו לוקה משום לאו דמבושל. ומדברי תוס' משמע דלא ס"ל כירושלמי דצריך שיהיה רואה האש ממש, ודוקא משום דנוגע בקדירה כתבו דלא הוי צלי אש, דהוי צלי מחמת ד"א. והקשו הצ"ח ועוד דמאי קאמר ר"ע כמין בישול הוא זה, הרי צלי קדר מותר לרבנן לדעת רש"י, והחת"ס כתב דכאן גרע דיש ליחות דם ושמונית בפנים לכן נחשב קצת כבישול, כמו שמחמירים להשתמש בשפוד של רימון. אמנם הצ"ח יצא לחדש דעיקר הבעיה של בישול הוא מפני איסור דם, דאין האש מפליט דם מתוכו [ומיהו לפי תוס' אפשר למלוח קודם ולהכניסו לתוכו, אבל הצ"ח רוצה לחלוק על התוס' דס"ל דמליחה כרותח ואסור משום דאינו צלי אש, כמו דאסור בחמי טבריה. ובנ"ב חזר בו דמליחה רק מפליט ומבליע].

מהו בני מעיו

והנה בתורה כתיב על קרבו, ופרש"י בחומש שהוציא כדי להדיחן, וכ"כ האבן עזרא לגבי ראשו וכרעיו שרוחצים כמשפט, ולפ"ז קאי על המעים ובית הכוסות והקיבה, שמוציאים לרחוץ, והנידון אם יש להחזירו לתוכו, או מחזי כבישול, וכ"כ המאירי. ובספר והשב את העבודה כתב הגם דלשון המשנה בני מעיו, אמנם לפי הטעם דמחזי כבישול, א"כ גם הריאה והלב כבד וטחול, צריך לצלות חוץ לגוף, וגם בלשון חכמים ריאה וכבד נקרא בני מעיים כמש"כ תוס' חולין נד'. וכ"כ בזבח פסח בשם ספר מקרי דרדקי ושם אריה [ושם כתב דאדרבה לא נחלקו ר"ע וריה"ג אלא באיברים שיש להם דם, וכמין בישול דקאמר ר"ע משום שנתבשל בדמו, אבל כרס קיבה ודקין אינו בכלל, משום דאין מחזיקין בהם דם. וכתב כן כדי ליישב דברי רש"י בחומש שהביא דברי ריה"ג דבני מעיו נותן לתוכו, ופי' דרש"י בחומש קאי רק אכרס ובני מעיים ולא נחלקו בזה ר"ע וריה"ג. וכ"ז דוחק גדול, ואין צורך ליישב רש"י בחומש שדרכו להביא הפשט הפשוט אע"פ שאינו להלכה], ומה שכתב בספר והשב את העבודה, לכאורה י"ל דוקא כשכבר הוציאו [כדי לרחוץ] ושוב מחזירין מחזירין כבישול. וכן לטעם הירושלמי לכאורה גם ר"ע מודה דכירך עבה הוא כל זמן שלא הוציאו. ולגבי הכבד דנו הראשונים אם צריך להוציאו משום דכבדא עילוי בשרא אסור לצלות, [וכ"כ הראש יוסף חולין קיא דמוציאין הכבד], אבל שאר איברים הפנימיים צריך ראייה לזה. ודאי אם הוצרכו לנפוח הריאה, וכן אם הוצרך להוציא הטחול כדי לנקרו, י"ל שאין להחזירו בפנים, אבל לומר שיש חיוב

דטב"י מערה מים לתוך העיסה [המצות]. וגם לא רצה לפרש דקאי על ניקוי הקרביים, דאשה טב"י אסור ליכנס לעזרה [והגר"ד לנדו שליט"א חולק, דאין צורך לרחוץ בעזרה, דהוי קדשים קלים, ובודאי עשו כן בביתם]. עכ"פ לדעת הא"ש כדי לקיים דברי הרמ"א יצטרך להדיח במ"פ.

נטף מרוטבו על החרס וחזר יטול את מקומו. לתוס' ר"ד ולכמה ראשונים הבעיא היא רק על הרוטב שנצלה מחמת ד"א, והבשר אסור רק מפני שנבלע בו הרוטב, ולסמ"ג ומהרש"ל הבעיא היא גם על הבשר שנצלה מחמת הרוטב ונחשב כצלי מחמת ד"א. ולרמב"ם דרך אחרת מפני שרוטב שפירש לא נחשב בשר צלי [י"א הנקודה שזה אינו בשר, וי"א דאינו צלי דרך דבר קשה שייך צלי ולא מרק]. ונפ"מ לתוס' דוקא כשדפנות התנור חם, ולרמב"ם אפי' קר.

אחר שנצלה כל צרכו [דהיינו שאינו נא, י"א כמאב"ד וי"א כל צרכו] שוב אינו נפסל ע"י צלי מחמת ד"א.

צריך להיות קצת מומחה בצליה, דנא אסור [י"א כנ"ל וי"א כנ"ל] ואם הוא חרוך יוצא בדיעבד, אבל לכתחילה אסור [ובשם מהר"ם מרוטנברג דעובר עשה דצלי אש]. ואם באמצע אכילה ראוה שחלק הפנימי עדיין אינו צלי כ"צ, יקלוף את החיצון ויחזיר הנשאר לתנור. וצריך זהירות בזה, דחצי שיעור אסור מן התורה.

תוחבין השפוד ופיה למטה וקיסם באף כדי שיזוב דמה. וצריך לרחוץ קודם בית השחיטה משום דם בעין. ותוחבין הקרעים ליד פיו, ואח"כ בני מעין, והכבד למטה מכולם, ויש לחתוך הכבד כדי שיזוב הדם. לדעת הרמ"א ס' ע"ו לכתחילה יש להסיר את השפוד מיד לאחר גמר הצליה, שלא יבלע דם מהשפוד.

שבירת עצם

שיעור שבירה הוא בחגירת צפורן [חולין יז,; והרמב"ם השמיטו וכתב המאירי דהרמב"ם ס"ל דוקא שבירה גמורה], וצריך לזהר מאד בעת שחותכים בפרט בכבשים הקטנים שעצמותיו רכין. וכל שבירה [שריטה כחגירת צפורן] הוא לאו בפנ"ע. גידים אין בו משום שב"ע. שריפה לאו בכלל שבירה, מ"מ מדרבנן אסור לשרוף עצם כדי להגיע למוח. עצמות הרכות הנאכל בשור ע"י שלקא, לדעת הרמב"ם אין בו משום שב"ע אלא נידונין כבשר, ובליקו"ה מסתפק אם רש"י וראב"ד מודים לזה.

איסור שבירה הוא דוקא עצם שיש עליו כזית בשר בין בפנים בין בחוץ. אין עליו בשר לדעת המל"מ איסורא מיהא איכא מדרבנן, ובאבן האזל פסה"מ פ"ט ה"ט] נקט דאיכא איסור דאורייתא. ובמנ"ח [מצוה טז] כתב דמותר לכתחילה וכן מוכח בגמ'. ואם יש עליו פחות מכזית בשר, לשון הגמ' משמע דשרי, ומהר"ם שיק (תרי"ג מצות טז) מצדד דאסור משום חצי שיעור. איסור שבירה הוא אפילו לאחר זמן אכילה, וביום ט"ז כששורפין הנותר שורפין העצמות.

חלקים הנאכלים

יש 75 חלקי הבהמה, וצריך בקיאות מה ראוי לאכילה שמחויבים לאכול, ומה אין צריך לאכול [עינים] מפני שאינו למשחה, וכל הקרומים שאינן נאכלים מדרבנן, ומה נחשב עצם דאין בו משום נותר. וכדאי מאד לעבור על קונטרס ההנהגה באכילת פסח ממכון תורת הקרבנות.

להוציא כל אברים הפנימיים, לכאורה אינו כן. אמנם שלחו לי ממכון תורת הקרבנות שיש ראייה ממה שכתוב בגמ' שבית השחיטה מידב דייב שהיינו שיוכל הדם לצאת דרך בית השחיטה, ואם משאירים את הלב והריאה בתוך הגוף עדיין זה סותם את מקום הדם מאחוריו מלצאת, ולכן היותר פשוט שמוציאים הכל עם בני המעיים.

גדר שלם

כבר פתחו את הבטן להוציא את האימורים שקרבים לגבי מזבח. בני מעים [לדעת הראש יוסף גם הכבד בכלל] מוציאים ומנקים ותולין חוצה לו וכן הכרעים. גיד הנשה ושמנו, מחלוקת הרמב"ם וראב"ד אם מוציאים קודם הצלי. קרומי חלב דרבנן לדעת הכ"מ גם לרמב"ם מוציאים, ולפי ה"ח אין מוציאים, אלא אח"כ זורקים.

בפשטות רק חסר אבר נחשב שאינו שלם, אמנם מבואר בתוס' הר"ש דאפי' נחסר כדי קליפה נחשב חסר. וכן מבואר במאירי דהא דאין מוציאים שמנו של גיד, משום דנחשב חסר. ואבר שנחתך ומעורה בחוט השערה בפשטות לא נחשב חיבור כמו לענין טומאה ולחם משנה, אמנם בחי' רמ"ש נקט דאפילו מחובר כחוט השערה נחשב שלם וכשר לכתחילה [עכ"פ לדעת רש"י].

צלי אש

ולא צלי מחמת ד"א, לכן צריך שפוד של עץ, ובמשנה איתא דלוקחין שפוד של רימון, משום שהוא יבש ואין לו קשרים. ומדברי הרמב"ם נראה דהוא רק לכתחילה, דלמעשה מעט המים שיוצא ודאי לא חשיב בישול מה"ת, אלא הוא כעין חצי שיעור באיכות. ויש מחמירים בדיעבד בעצי גפן וזית. ומותר לסוך הפסח בשאר משקין דזה לא נחשב בישול, אבל במים כתב הרמב"ם דאסור. וצריך לזהר שלא יגע בדופנו של תנור או האסכלא, ואם נגע יקלוף את מקומו [וישרף כדין קדשים פסולים]. וכן יש לזהר אם בא לבדוק אם נצלה כראוי, לא לתחוב מזלג או סכין של מתכת לתוכו כל זמן שלא נצלה כ"צ. גם אסור שיהא דבר המפסיק בין אש לבשר, ולכן אין לצלות על אסכלא, אפילו אינו נוגע במתכת [זהו כדעת הירושל' והצ"ח פי' כן בדעת הרמב"ם], ואם האסכלא מנוקבת מותר, דזה נקרה שרואה את האש. גחלים שעממו לא נחשב אש [ולכן אע"פ שמוותר לצלות ע"ג גחלים ממש, מ"מ אם שומן הנוסף יכבה הגחלים, שוב לא יחשב צלי אש], וכ"ש אם גרף הגחלים. גחלת של מתכת לא נחשב אש, מאירי וליקוטי הלכות, ובדעת הרמב"ם האחרונים דנו דאפשר דס"ל דנחשב אש.

הדחה לפני ואחרי צליה

כתב הרמ"א [י"ד ע"ו ס"ב] דיש להדיח הבשר קודם הצליה, דנורא לא שאיב דם בעין, וכן לאחר הצליה יש להדיחו, והש"ך הביא שם דיש להדיחו ג"פ. וזה פשטות הכוונה כמו שפירש"י בנדה ע"א: דטב"י מערה מים לפסח היינו ההדחה לפני הצליה. אמנם במשנה תנן אין מבשלין את הפסח לא במשקים ולא במ"פ, אבל סכין ומדיחין אותן בהן, ופרש"י סכין בשעת צליה, ומטבילים בשעת אכילה. והרמב"ם כתב דהיתר זה רק בשאר משקים, אבל במים אסור. ויתכן דהרמב"ם אסור רק אם ישארו המים בשעת צליה, דלא גרע מהא דאין צולין בשפוד של שאר עצים, וכן להטביל בעוד שהבשר חם, אבל לא שמענו שאוסר להדיח ולנגב. אמנם בא"ש כתב דהרמב"ם אוסר להדיח במים כלל גזירה שמה ישאר עליו קצת מים בשעת צליה, ולכן פירש המשנה בנדה